

LIBRIS

We know
books

MIRCEA ELIADE

Pe strada Mântuleasa

Prefață și referințe critice

de Oana Soare

Fișă biobibliografică de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

CUPRINS

<i>Pe strada Mântuleasa sau revanșa antimodernului Eliade</i> (preață de Oana Soare)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	25
<i>Referințe critice</i>	32
<i>Notă asupra ediției</i>	49
<i>Pe strada Mântuleasa</i>	51

I

De câteva minute, bătrânul se plimba prin fața casei, neîndrăz-nind să intre. Era o clădire cu multe etaje, sobră, aproape severă, așa cum se clădea pe la începutul secolului. Pe trotuar, castanii păstrau încă oarecare umbră, dar strada era încinsă; soarele lovea din plin, cu puterea nămiezii de vară. Bătrânul își scoase batista și și-o înfășură în jurul gâtului. Era un bărbat destul de înalt și foarte slab, cu o figură prelungă, osoasă, ștearsă, cu ochii cenușii, fără expresie; mustața, crescută neîngrijit, era aproape albă, ușor îngălbenită de tutun. Avea o pălărie veche de paie și era îmbrăcat în haine de vară, decolorate, foarte largi, parcă n-ar fi fost ale lui.

Văzu pe ofițer apropiindu-se de el și-l întâmpină de departe, scoțându-și pălăria.

– Îmi puteți spune cât e ceasul? întrebă el extrem de politicos.

– Două, răspuse ofițerul fără să se uite la ceas.

– Vă foarte mulțumesc, făcu bătrânul clătînând de mai multe ori din cap, și zâmbi.

Apoi se îndreptă hotărât spre poartă. Când puse mâna pe clanță, auzi pe ofițer în spatele lui:

– Trebuie să apăsați întâi pe buton.

Întoarse speriat capul.

– Și eu stau tot aici, spuse ofițerul întinzând mâna și apăsând pe buton. Pe cine căutați? îl întrebă el câteva clipe în urmă, fără să-l privească.

– Pe domnul maior de la M.A.I., Borza.

– Nu știu dacă e acasă. La ora asta e de obicei la serviciu.

Vorbea cu un glas neutru, privind doar înaintea lui. Poarta se deschise și ofițerul îl lăsă să intre, dar tot fără să-l privească. Din penumbra *hall*-ului răsări un portar și-l salută.

– Dumnealui caută pe tovarășul maior, spuse ofițerul și trecu înainte, spre ascensor.

– Nu știu dacă e acasă, spuse portarul. Mai bine treceți la comisariat.

– Am întâlnire cu dumnealui, spuse bătrânul. Vin din partea familiei. Mai bine zis, pentru dumnealui, domnul maior, *sunt* o parte a familiei, adăugă cu înțeles. Sunt partea cea mai prețioasă: copilăria...

Portarul îl privea nedumerit, clătinând din cap.

– Încercați, spuse în cele din urmă. E la etajul IV. Dacă o fi acasă, adăugă repede.

Bătrânul își așează pălăria subțioară și se îndreptă spre scări.

– Așteptați o clipă și puteți lua ascensorul, îi strigă portarul din urmă.

Bătrânul se întoarse spre el și se înclină de mai multe ori, cu respect.

– Vă foarte mulțumesc, spuse. Nu prea suport ascensorul. Prefer să urc scările. Mai ales când intru pentru întâia oară într-o casă, îmi place să urc scările, adăugă melancolic.

Începu să urce tacticos, fără grabă, ținându-se cu mâna dreaptă de balustradă și păstrând pălăria sub brațul stâng. Când ajunse în dreptul primului etaj, se opri și se rezemă de perete, făcându-și vânt cu pălăria. Auzi glasuri de copii, apoi ușa se deschise brusc și o femeie fără vârstă ieși grăbită cu o sticlă goală de bere în mână. Zâmbea, dar când dădu cu ochii de el, figura i se împietri deodată.

– Pe cine căutați? întrebă.

– Mă odihneam o clipă, făcu bătrânul înclinându-se de mai multe ori, politicos. Urc la etajul IV, la domnul maior de la M.A.I., Borza. Îl cunoașteți?

– Întrebați jos, la intrare, vorbi femeia repede învârtind în neștire sticla de bere între degete. E portarul acolo, vă puteți informa.

Apoi dădu să coboare pe scări, dar se răzgândi și se reîn-
toarse. Sună de mai multe ori, scurt, nervos, și glasurile de copii
se auziră din nou; apoi, câteva clipe în urmă, ușa se deschise, și
cineva, pe care bătrânul nu avu timp să-l vadă, voi să scoată capul
afară, dar femeia îl împinse, dispărând repede și ea. Bătrânul
zâmbi încurcat și, așezându-și pălăria sub braț, porni mai departe.
În dreptul etajului II îl aștepta ofițerul.

– Ziceai că-l cauți pe maior, îi șopti. De ce n-ai luat ascen-
sorul?

– Nu suport, răspunse intimidat bătrânul. Mai ales în timpul
verii, pe călduri, mi se urcă la cap. Nu suport.

– Dar ce căutai atunci la etajul I? îl întrebă, tot în șoaptă,
ofițerul. Cunoști vreo persoană la etajul I?

– Nu, nu cunosc pe nimeni. Mă oprisem doar să răsuflu. Și
tocmai atunci a ieșit o doamnă și m-a întreat...

– Ce te-a întreat? îl întrerupse ofițerul, aplecând capul spre el.

– Nu m-a întreat nimica propriu-zis, m-a întreat doar pe
cine caut. Eu i-am răspuns...

– Am înțeles, îl întrerupse scurt ofițerul.

Apoi, după ce-și zvârli privirile spre etajul de sus, se apropie
mai mult de bătrân.

– Cunoști bine pe maior? îl întrebă în șoaptă.

– Îl cunosc de când era de-o șchioapă, făcu bătrânul zâmbind
și arătă cu palma. Pot spune că fac parte din familie, poate chiar
mai mult decât din familie...

– Aha, făcu ofițerul, vasăzică îl cunoști bine. De-aia i-ai aflat
adresa, că de-abia s-a mutat aici. De altfel, îl cunosc și eu bine,
adăugă, am lucrat împreună. E un om solid, de încredere.

Se auzi zgomotul ascensorului, și ofițerul rămase o clipă încurcat,
apoi, fără să mai adauge ceva, fără să salute, deschise ușa de la
apartamentul din față și intră. Bătrânul se rezemă de perete și
reîncepu să-și facă vânt cu pălăria. Ascensorul trecu lin pe lângă
el. Zări, în treacăt, o figură palidă, cu doi ochi mari vineți, care-l
priviră pătrunzător. Mai așteptă câteva clipe, apoi se hotărî și

începu să urce. Ascensorul se oprise la etajul III, și tânărul pe care-l zărise îl aștepta, ținând ușa ascensorului deschisă.

– Intrați, îi spuse. Eu rămân aici.

– Vă foarte mulțumesc, începu bătrânul. N-am luat ascensorul pentru că nu prea îl suport. Prefer să urc cu piciorul. Încet, ca la munte, adăugă zâmbind.

– O să vă fie greu, încă trei etaje, spuse tânărul.

Avea fața neobișnuit de palidă.

– Din fericire, începu bătrânul făcându-și vânt cu pălăria, pot spune că am ajuns.

– Veniți la tovarășul inginer? se miră celălalt arătând cu mâna spre ușa din față. Nu cred c-o să-l găsiți acasă. V-ați anunțat jos, la portar? Întrebă repede, scăzând brusc tonul.

Bătrânul clătină de mai multe ori din cap și zâmbi încurcat.

– M-am exprimat greșit... Ar fi trebuit să spun: aproape am ajuns. Mă duceam la etajul IV.

Tânărul clipi des și-și scoase repede batista. Începu să-și ștergă nervos mâinile.

– La tovarășul maior? Numai de-o fi acasă. De obicei ia masa la serviciu. Îl cunoașteți bine? Întrebă privindu-l adânc în ochi. Nu v-am mai văzut pe aici...

– De-abia s-a mutat, făcu bătrânul. Îl cunosc de când era de-o șchioapă...

Tânărul rămase o clipă nehotărât, continuând să-și frământa batista între degete. Apoi apăsă pe butonul ascensorului și-l trimise jos.

– Îi cunoașteți și familia? Întrebă el în șoaptă, după ce privi de câteva ori spre etajele superioare.

– Pot spune că fac parte din familie, începu bătrânul.

– Atunci, sunteți din provincie, îl întrerupse tânărul. Familia lui e din provincie. Cunosc pe fratele lui de la „Parafina“. E un element excepțional. Un vechi luptător. Îl cunosc foarte bine.

Voia, fără îndoială, să mai adauge ceva, căci se apropiase de bătrân cu un zâmbet misterios, dar auzi pași pe scări și se trase repede spre ușă, întoarse spatele și începu să-și caute nervos cheia.

– Îmi pare bine că v-am cunoscut, spuse bătrânul înclinându-se și porni mai departe, cu mâna pe balustradă.

Pe scări întâlni o pereche și o salută. Femeia avea părul tuns scurt, era îmbrăcată într-un fel de uniformă și purta o insignă. Bărbatul, mult mai tânăr ca ea, călca stânjenit, ferindu-se parcă s-o privească. Dar după ce trecură, se opriră amândoi și întoarseră capetele, să vadă ce va face. Bătrânul se opri în fața ușii, își scoase batista și-și șterse fața, apoi își netezi reverurile hainei cu dosul palmei. Părea că era gata să sune, când se răzgândi și o porni înapoi pe scări, cu pas neobișnuit de sprinten. Se opri câteva trepte în fața perechii care rămăsese surprinsă, lângă perete, și se înclină politicos.

– Dacă nu v-aș supăra, îmi puteți spune cât e ceasul? întrebă el adresându-se femeii.

– Două, două și cinci, răspunse ea.

– Mulțumesc, și toate scuzele mele. Am întâlnire pe la două.

Apoi urcă repede, grăbit, scările și sună prelung. Îi deschise o femeie tânără, puternică și nepriceput fardată.

– Sărut mâinile, coniață, făcu bătrânul înclinându-se. Sper că n-am venit nici prea devreme, nici prea târziu. Mi am zis: două, două și cinci, e tocmai ora potrivită.

– E la masă, spuse femeia zâmbind, dezvăluindu-și câțiva dinți de aur. Vă aștepta pe la două și-un sfert, două jumătate...

– Atunci aștept, aștept, făcu bătrânul, dând să se retragă.

– Nu, intrați, că e mai răcoare aici. E apartament boieresc, adăugă zâmbind.

– Cunosc, cunosc, făcu bătrânul. De-abia s-a mutat.

– Cel dinainte, din Calea Rahovei, era prea departe de serviciu. Și nu făcea de el, maior la M.A.I., și tot cu misiuni importante. Era prea mic. N-avea pian, n-avea radio.

– Cunosc, cunosc, repetă bătrânul foarte bine dispus dintr-odată. Iar pe el îl cunosc de când era atâtica, și scoborî mult palma deasupra covorului.

Femeia începu să râdă.

– Pofțiți în salon, spuse, conducându-l într-o încăpere spațioasă, sobru și elegant mobilată. Am să-i spun c-ați venit.

Bătrânul se așeză zâmbind pe canapea și începu să-și mângâie fericit genunchii cu palmele. Dar, câteva clipe în urmă, feimea reapăru și-i făcu semn să se ridice.

– Spune să pofțiți în birou, că vine și dumnealui acușica.

Îl conduse în odaia alăturată și-i arătă un fotoliu mare, de piele, din fața bibliotecii. Bătrânul mulțumi din nou și se așeză, reîncepând să-și mângâie genunchii. La răstimpuri își apropia capul de rafturi și citea titlurile. Auzi ușa deschizându-se și se ridică emoționat. Din prag îl privea un bărbat oacheș, voinic, aproape gras, cu obrații purpurii, cu părul negru, cu sprâncenele groase și apropiate și cu ochii foarte mici, oțeliți, ascunși între pleoapele umflate, vinete, pătate. Era în cămașă și bretele, cu mânecile suflecate. Intrase râzând, cu șervetul prins încă de cămașă, dar dând cu ochii de bătrân, se întunecă deodată.

– Ce-i cu dumneata? întrebă cu un glas aspru, răgușit. Pe unde ai intrat?

– Nu mă mai cunoști? se miră bătrânul, încercând să zâmbească. Eu te țin minte de când erai de-o șchioapă, și întinse palma înaintea lui, coborând-o cât putu mai mult deasupra covorului.

– Cum de-ai intrat? întrebă maiorul, apucând un capăt al șervetului și începând să se șteargă pe gură și pe obraz. Cum ți-a dat drumul portarul?

– Mi-am spus că pe la două, două și-un sfert te găesc sigur acasă, începu bătrânul, continuând să zâmbească.

– Dar cine ești dumneata? întrebă maiorul.

– Vasăzică, nu mă mai recunoști, făcu bătrânul, clătinând din cap cu melancolie. E drept, au trecut peste treizeci de ani de-atunci, dar eu te-am ținut minte. Și când am aflat că te-ai mutat aici, mi-am spus: ce-ar fi să-i fac o vizită, să văd dacă mă mai recunoaște?

– Dar cine ești dumneata, domnule?! izbucni maiorul și făcu, amenințător, un pas spre el.

– Pe strada Mântuleasa, începu bătrânul clătinând din cap, nu era o școală pe strada Mântuleasa, cu castani în curte și în fund

o grădină, cu zarzări și vișini?... Nu se poate să fi uitat asta. E aici, la doi pași de dumneata, făcu întinzând capul spre fereastră. Parcă te văd și-acum: aveai un costum de marinar și transpirai, grozav ce traspirai...

Maiorul ieși repede, trântind ușa în urma lui.

– Aneto! strigă trecând cu pași mari prin salon. Aneto!

Femeia apăru într-o clipă.

– Tu l-ai introdus pe individul ăsta în birou? o întrebă coborând glasul. Nu ți-am spus să nu primești pe nimeni, să-i trimiți pe toți la minister? Nu ți-am spus că aștept un inspector, pe la două și-un sfert, două jumătate?

– Păi credeam că ăsta era, dacă l-a lăsat portarul. Și parcă mi-a spus ceva, că te cunoaște bine, că ar fi și el inspector.

Maiorul traversă din nou, cu pași mari, salonul și intră în birou.

– Vasăzică, te-ai introdus prin fraudă! făcu micșorându-și ochii. Ai spus neveste-mii că ești inspector!

– N-am spus, se apără cu demnitate bătrânul. Dar aș fi putut spune, pentru că sunt inspector. La pensie, dar se poate spune că tot inspector am rămas...

– Dar cine ești dumneata, domnule? izbucni din nou maiorul, smulgându-și șervetul de la gât și începând să se joace cu el în mână, frământându-l și strângându-l ca pe o curea.

– Tot nu-ți aduci aminte? Strada Mântuleasa? Când îți făceai școala primară pe strada Mântuleasa, și în recreații te cățărai în vișini, și, o dată, ți-ai spart capul căzând, și te-a luat în brațe directorul școlii și te-a dus în cancelarie și te-a pansat? Și a doua zi era serbarea de 10 Mai, și erai foarte mândru că veniseși cu capul bandajat? Și te-a întrebat directorul: „Cum îți mai merge capul, mă, Borza?“ Și dumneata ai răspuns: „Mi-e teamă de poezii, domnule director, că nu-ți plăcea deloc memorizarea, adăugă bătrânul zâmbind. Mi-e teamă că n-o să le mai pot învăța pe dinafară...“ Ei bine, directorul eu sunt. Învățătorul Fărâmă, Zaharia Fărâmă, cincisprezece ani directorul Școlii Mântuleasa și apoi inspector școlar clasa a II-a până am ieșit la pensie... Tot nu-ți aduci aminte?!

Maiorul îl ascultase atent, încruntându-se.

– Dumneata îți bați joc de mine, începu el șuierând cuvintele printre dinți. Dacă n-ai fi om bătrân, te-aș aresta pe loc. Te-ai introdus în casa mea spunând că ești inspector...

– N-am spus asta.

– Nu mă întrerupe când îți vorbesc eu! făcu maiorul înaintând amenințător spre el. Te-ai introdus în casa mea prin fraudă. Dar trebuie să fi avut dumneata vreun scop. Acum, spune repede, până nu mă supăr, spune: de ce-ai venit? cu ce scop?

Bătrânul își trecu o mână tremurândă pe față și, fără voia lui, suspină.

– Vă rog să nu vă supărați, începu el cu glasul scăzut. N-am voit să vă supăr. Poate e la mijloc vreo confuzie, și atunci îmi fac toate scuzele. Dar nu sunteți dumneavoastră domnul maior de la M.A.I. Vasile I. Borza?

– Eu sunt ăla. Nu *domnul*, ci tovarășul maior Borza I. Vasile. Ce-i cu el? Ce te interesează pe dumneata?

– Atunci, mă scuzați, dar ați învățat la mine la școală, pe strada Mântuleasa. Vă pot spune și anii: între 1912 și 1915. Vedeți că, deși au trecut mai bine de treizeci de ani, eu tot îmi aduc aminte. Din fiecare clasă, mă legam de câțiva băieți, nu întotdeauna premianții, adăugă zâmbind, dar băieți pe care-i simțeam că au ceva deosebit. Și apoi îi urmăream cât puteam, prin liceu, pe la universitate... E adevărat, dumneavoastră v-am pierdut urma, dar a venit războiul din 1916, și asta explică multe. Am uitat că ați fost plecat în provincie...

Maiorul îl ascultase atent, întorcând din când în când capul spre odaia alăturată.

– Ascultă, domnule director, începu el cu un ton mai puțin agresiv, dar tot atât de aspru. Eu nu sunt ăla pe care-l crezi dumneata, cu liceu și universitate. Eu sunt din popor, am fost persecutat în viață, n-am avut timp și bani și privilegiu să umblu prin școli înalte...

– Vă vorbeam de școala primară din Mântuleasa.

– Ți-am spus să nu mă întrerupi când îți vorbesc! făcu maiorul privind-l adânc în ochi. Chestiile astea cu titluri și școli înalte, cunoaștem noi povestea! Dar s-au dus timpurile alea, de privilegii, diplome și baliverne! Am îngropat regimul dumneavoastră, adăugă întorcând încă o dată capul spre odaia alăturată. Regim de exploatare! strigă ridicând deodată glasul. Acum își spune cuvântul poporul muncitor! Bagă-ți asta în cap cât mai e timp. M-ai înțeles?

– Am înțeles, făcu bătrânul înclinând din cap. Vă rog să mă iertați. A fost o confuzie, a fost fără voia mea...

Maiorul îl privi lung, apoi zâmbi.

– Sper c-a fost o confuzie, că altminteri o pățeau rău de tot. Și acuma, zi bogdaproste că nu m-am supărat și șterge-o!

Întinse brusc o mână scurtă spre ușă.

– Vă salut, făcu Fărâmbă, vă salut cu respect. Vă rog încă o dată să mă iertați...

Își de-ndaratele și traversă grăbit, speriat, salonul. Borza începu să râdă, dintr-odată bine dispus.

– Aneto! strigă el din prag. Fă-ne repede cafeaua!

Apoi se apropie de cealaltă ușă și o deschise.

– Ce zici, Dumitrescule, de drăcovenia asta?

Din sufragerie apăru un bărbat încă tânăr, cu părul castaniu lins pe cap, cu o mustață tunsă mărunț, cu gura mică și buzele surprinzător de subțiri, dând aproape impresia că n-are buze. Avea pleoapele palide și ochii gălbui, și figura îi era pământie, bolnăvicioasă.

– Cam suspect, făcu Dumitrescu zâmbind în silă. Mi se pare cam suspect...

Borza se schimbă deodată la față.

– Așa mi se pare și mie, spuse. Pretindea că m-a confundat, dar poți să-l crezi?

– Chestia cu confuzia de nume mi se pare cusută cu ață albă. Să fie doi Borza I. Vasile și cam de aceeași vârstă, și în același oraș, nu-mi prea vine să cred. Ți-a spus ceva, adăugă zâmbind. Ți-a spus ceva. Vezi că-ți cunoștea adresa, deși de-abia te-ai mutat.

– Îl arestez! izbucni Borza. Îl arestez pe loc!...

– Stai, nu te pripi, făcu Dumitrescu îndreptându-se spre fereastră. Dacă urmărește ceva, e mai bine să-l urmărim noi întâi.

Trase perdeaua și privi în stradă.

– N-a coborât încă, spuse. Mi se pare foarte suspect, adăugă, continuând să privească în stradă. Dar, în fond, poate că chestia e mai complicată. Poate că nu te confundă, și d-aia urmărește ceva, că știe cine ești. Poate o fi având dreptate. Oi fi învățat la el la școală, pe strada Mântuleasa.

– Fii serios, domnule! se încruntă Borza. Mă știe toată lumea că sunt din popor, că n-am mers la școală....

– Borza, făcu Dumitrescu fără să se întoarcă, nu e nicio rușine dacă ai făcut școala primară pe strada Mântuleasa. Școală primară se mai putea face de oamenii săraci și cinstiți și sub regimul trecut...

– Dar dacă-ți spun că n-am fost la școală în strada Mântuleasa?! izbucni Borza. Nici măcar nu știu unde e.

– E aici, lângă dumneata, spuse Dumitrescu lipindu-și fruntea de geam.

– O fi, dar eu îți spun și-ți repet că n-o cunosc. Eu am copilărit în Tei. Tata era căruțaș... Dar ce se întâmplă de nu mai sosește cafeaua aia? șuieră mâniat printre dinți și dădu să iasă din odaie. Că acu vine inspectorul și vream să bem cafeaua în liniște.

– A coborât în stradă, spuse Dumitrescu, deschizând fereastra și plecându-și capul. Ar trebui să telefonezi jos să-i ia urma... Nu te pripi, adăugă întorcându-se și privind lung spre Borza. Țta știe ceva, urmărește ceva. Fii cu băgare de seamă...

II

În zorii zilei următoare, Fărămă fu trezit de un agent al Securității.

– Veniți cu noi pentru niște informații, îi spuse. Nu luați nimic cu dumneavoastră. N-o să stați mult.